

Використана література:

1. Богомолов О. Т. Демократия и социально-экономический прогресс /Олег Тимофеевич Богомолов // Новая и новейшая история. – 2011. – № 1. – С. 3-12.
2. Васильев А. М. Цунами революций / А. М. Васильев // Азия и Африка сегодня. – 2011. – № 3. – С. 3-19.
3. Глобальні трансформації та стратегії розвитку / ред. О. Г. Білорус. – К. : Інститут світової економіки і міжнародних відносин, 1998. – 416 с.
4. Карозерс Т. Противодействие распространению демократии Режим доступа: // http://www.globalaffairs//.ru/number/n_6559
5. Мартен Д. Метаморфози світу /Мартен Домінік, Мецжер Жан-Люк, П'єр Філіп. / Євген Марічев (пер. з фр.). – К. : Видавничий дім “КМ Академія”, 2005. – 304 с.
6. Мегатренды мирового развития / отв. ред. М. В. Ильин, В. Л. Иноземцев. – М. : Издательство Московского университета, 2001.
7. Модернизация, авторитаризм и демократия // Мировая экономика и международные отношения. – 2010. – № 11. – С. 91-103.
8. Неклесса А. Глобальная трансформация: сущность, генезис, прогноз / Александр Неклесса // Мировая экономика и международные отношения. – 2004. – № 4. – С. 3-14.
9. Хантингтон С. Будущее демократического процесса: от экспансии к консолидации / Самуэль Хантингтон: Режим доступа : <http://sites.google.com/site/semuelhantington/budusee-demokraticeskogo-processa>
10. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций? / Самуэль Хантингтон : режим доступа : <http://www.nbuv.gov.ua/polit/93hssc.htm>

ОРЛОВА Т. В. Основные тенденции политического развития мира на современном этапе.

В статье на основе исторических и политологических подходов осуществлен анализ основных тенденций политического развития мира, главными из которых являются борьба модернизма с традиционализмом, Запада и Востока на фоне усиления глобализации и движения в сторону постиндустриального общества.

Ключевые слова: политический, тенденции, модернизация, демократия, традиционализм, глобализация, постиндустриальное общество.

ORLOVA T. V. Main trends of world political development at the present stage

Building on historical and politological approaches, the article analyzes the main trends of political development in the world, the most important of those being the struggle between modernism and traditionalism, the West and the East, at the background of strengthening globalization and motion towards post-industrial society.

Keywords: political, trends, modernization, democracy, traditionalism, globalization, postindustrial society.

**Халецька Л. П.
Національний авіаційний університет**

ЕВОЛЮЦІЯ ПОНЯТТЯ “МОГУТНІСТЬ” У ПОЛІТИЧНІЙ ДУМЦІ ФРАНЦІЇ КІНЦЯ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ

У статті аналізуються зміст поняття “могутність” у політичній думці Франції кінця ХХ – поч. ХХІ ст., критерії та засоби реалізації могутності держав у сучасних геополітичних умовах.

Ключові слова: багатополюсний світ, “могутність”, типологія критеріїв могутності, “могутність сили”, “могутність впливу”, “розумна могутність”, “революція могутності”, демократична вимогливість.

Злам століть, а особливо початок нового, ХХІ ст., принесли з собою суттєві зміни в системі світовлаштування, у сфері міжнародної політики: це і зміна біполярного світу на одно- або багатополюсний, зміна ролі міжнародних організацій, держав тощо. Важливе місце в теорії та практиці міжнародних відносин посідає поняття “могутність”, яке в умовах зазначених змін також еволюціонувало.

Метою статті є аналіз змісту поняття “могутність” у політичній думці Франції кінця ХХ – поч. ХХІ ст., критеріїв та засобів реалізації могутності держав у сучасних геополітичних умовах.

Актуальність дослідження полягає у спробі подати узагальнену картину сучасного стану розуміння і розробки поняття “могутність” у французькій політичній думці, що є важливим для теорії та практики міжнародних відносин постбіполярного світу, зокрема й України, зовнішньополітичній діяльності якої притаманні прагнення до незалежності та самостійності, виваженого співробітництва з державами з досить різними геополітичними інтересами, орієнтація на мирне врегулювання міжнародних проблем.

У статті використано науковий доробок здебільшого французьких дослідників. Зокрема історичний екскурс у французьку політичну думку 1960-х – 1980-х рр. зумовив звернення до робіт Ж.-Б. Клерка, П. Міндера [1], М.-Е. Узело [2], К. Маліса [3], в яких поданий аналіз поняття “могутність” у працях Р. Арона. Критиці теорії міжнародних відносин Р. Арона, Ж.-Б. Дюрозеля присвячені сторінки праці радянського дослідника І. Г. Тюліна [4]. Російська дослідниця Є. О. Обічкіна подає аналіз поняття “могутність” у роботах французьких політологів періоду існування біполярного світу (Р. Арон, Ж.-Б. Дюрозель), кінця біполярного світу на початку 1990-х рр. (Ф. Моро Дефарж), в умовах пост біполярного світу та глобалізації (П. Аспер, Б. Баді, П. Боніфас, Т. де Монбріаль) [5]. Джерелами для нашого дослідження стали праці французьких науковців та політичних діячів, серед яких Ф. Моро Дефарж [6, с. 7], П. Боніфас [8], М. Лефевр [9], Д. де Вільпен [10], Жіскар д’Естен [11].

Класичною, такою, яка поширилася не лише в академічних і політичних колах Франції, а й отримала популярність за її межами, стала теорія міжнародних відносин Р. Арона. Важливими елементами його концепції зовнішньої політики стали поняття “сила” та “могутність”. Аналізуючи зміст, вживання, елементи поняття “могутність” за Р. Ароном, викладені ним у праці “Мир і війна між націями” (1962 р.), М. ле Люїє та М.-Е. Узело акцентують увагу на двоїстому, складному для охоплення та розуміння характері цього поняття, яке часто змішується з поняттями “сила” та “влада” [12]. Прагнучи розмежувати поняття “могутність” і “сила”, Р. Арон трактує

перше поняття як потенцію, можливість. Якщо сила (військова, економічна, моральна, ідеологічна тощо) піддається хоча б приблизному підрахунку, могутність не можна виміряти абсолютною мірою, оскільки дуже часто вона виявляє свою повноту лише через вправління, і це вправління розуміється лише в певному контексті. Саме залежно від обставин і цілей могутність використовує сили, які мають з нею інструментальні відносини (тобто сила виступає інструментом могутності). Звідси визначення, яке Р. Арон дав поняттю “могутність”: “У найбільш загальному сенсі, могутність – це здатність створювати, виробляти чи руйнувати; вибухівка має міць, яку можна виміряти і до того ж створює хвилю, вітер, коливання землі. Могутність особистості чи колективу точно виміряти не можна через різноманітність цілей, які вона собі визначає, і засобів, які вона використовує. Факт, що люди застосовують свою могутність головним чином до себе подібних, надає політичній концепції могутності своє власне пояснення. Могутність індивіда є здатність робити, але, перш за все, впливати на поведінку і почуття інших індивідів. Я називаю могутністю на міжнародній арені здатність політичної одиниці нав'язувати свою волю іншим одиницям. Коротше, політична могутність не є абсолют, а людське відношення” [13]. Таким чином, Р. Арон підкреслює залежність могутності не лише від об'єктивних факторів, але й від діяльності людей чи політичних суб'єктів.

Відповідно до об'єктів, на які вона націлена, Р. Арон розрізняє “наступальну (агресивну) могутність” та “захисну могутність”. “Концепція могутності – ключовий параметр для розуміння міжнародної системи, у цьому сенсі могутність виступає формою регуляції міжнародних відносин і є результатом відношення сили. Таким чином, могутність дає змогу моделювати конфігурацію міжнародних відносин у цей момент: рівень могутності кожної держави обумовлює її ставлення до інших і стає наслідком встановлення множинних конфігурацій систем (багатополюсна, двополюсна) з більш чи менш складною грою союзів і контр союзів [14].

За Р. Ароном, існують три параметри, які надають можливість досить приблизно виміряти могутність:

– простір (територія);

– ресурси:

а) матеріали та знання, які можна трансформувати у зброю;

б) кількість людей і мистецтво їх перетворення на солдат;

– здатність на колективну діяльність: організація армії, якість цивільного та військового командування та дисципліна [15].

Досить складно диференціювати у Р. Арона поняття “сила” та “могутність”. Сила передбачає перш за все відносини матеріального характеру, які виступають засобами могутності (у широкому розумінні

ресурси, які можна мобілізувати). Могутність – це людські відносини, які існують між різними політичними одиницями; вона спирається на відносини сили і політичну владу та виявляється у формуванні і досягненні певних зовнішньополітичних цілей. Р. Арон запропонував класифікацію цілей держави на світовій арені, узагальнюючи їх у свою чергу в концепції “могутності, слави й ідеї”:

- “вічні цілі”: могутність (вплив), слава, безпека;
- “історичні цілі”: військова чи стратегічна вага, просторово-демографічні чи просторово-економічні переваги;
- “стратегічна зброя”: політична здатність політичної одиниці нав’язувати свою волю іншим і здатність політичної одиниці не поступатися бажанням інших. Наступальна звичка часто притаманна великим державам, тоді як малим державам притаманні переважно оборонні наміри [16].

Теорія Р. Арона більшою мірою відображала реальність біполярного світу часів “холодної війни”. Розвиток останніх десятиліть помітно змінив акценти. Д. Колар і К. Маліс наводять типологію могутності, запропоновану американським професором Дж. Наєм [17, с. 18]. На думку останнього, відбувається трансформація могутності: вона стає все менше й менше військовою та стратегічною, усе більше економічною, науковою, технічною; усе менше переноситься з одного сектора до іншого (наприклад, економічна могутність Японії не переноситься до її військової сфери); стає все більше нематеріальною; через низку чинників (перевага внутрішньодержавних конфліктів, ворожість суспільної думки, зменшення ефективності ядерного залякування, прогрес міжнародного права, економічна взаємозалежність, медіатизація конфліктів) використання сили все більше ускладнюється; відбувається розпорошення, подрібнення могутності під впливом таких чинників, як глобалізація, поява й утвердження на міжнародній арені нових діючих осіб (транснаціональні мережі), розвиток націоналізму в слабо розвинених державах, зростаюча роль технологій, модифікація головних цілей зовнішньої політики (проблеми навколишнього середовища, борг країн третього світу, азійська криза, безробіття, роззброєння). Пропонуючи типологію сучасних критеріїв (джерел) могутності, Дж. Най поділяє їх на:

- матеріальні (базові ресурси: територія та населення; здатність воєнної дії; продуктивність економічного виробництва; науковий та технологічний потенціал);
- нематеріальні (національна згуртованість; культурний вплив; вплив держави на міжнародні установи).

Щодо власне французьких дослідників, великою мірою в розробці поняття “могутність” вони йдуть услід за англо-американською політичною думкою, власна цілісна концепція остаточно ще не вироблена. Для

Жіскар д'Естена “могутність – це щось таке, що можна виміряти” [19]. Чіткого визначення цього поняття не знаходимо у таких авторитетних французьких дослідників, як Ф. Моро Дефарж, М. Лефевр. П. Боніфас робить достатньо широкий екскурс у визначення поняття “могутність” дослідниками, здебільшого американськими, серед яких Р. Дал, А. Волфер, С. Хантінгтон, та узагальнює ці визначення через характеристику могутності як незалежності одних діючих осіб перед обличчям інших і залежності цих останніх перед обличчям перших [20]. Щодо реалій к. ХХ – поч. ХХІ ст., П. Боніфас погоджується з точкою зору французьких політологів Б. Баді та М.-К. Смус, що “могутність визначається сьогодні як здатність контролювати правила гри в одній чи багатьох ключових галузях міжнародного змагання” [21].

Усі французькі дослідники в загальному руслі розвитку сучасних теорій міжнародних відносин згодні в тому, що сьогодні відбувається трансформація поняття “могутність”, його факторів та критеріїв. Так, Ф. Моро Дефарж виділяє “об’єктивні” (територія, населення, економічні ресурси, військові можливості) та “суб’єктивні” (“могутній той, хто таким себе вважає і сприймається таким) критерії могутності та зазначає, що к. ХХ ст. характеризується рухомістю, мінливістю, подрібненням могутності. Сьогодні могутність визначається не володінням, а здатністю контролювати мережі, потоки [22].

Поняття “могутність” збагатилося більш тонкими відмінностями, такими, як різниця між *hard power – puissance forte* – “могутність сили” та *soft power – pouvoir d’influence* – “могутність впливу”. Уживаючи ці поняття, П. Боніфас посилається на Дж. Ная [23], який у свою чергу визначає могутність як “можливість вести інших до результату, бажаного вами” [24]. Дж. Най підкреслює важливість контексту, відповідно до якого розглядається це поняття: йдеться про світ постіндустріальний, індустріальний чи перед індустріальний. І джерела, які породжують могутність у постіндустріальному світі, дуже часто не взаємопов’язані з нею. Крім цього, Дж. Най говорить також про *smart power – puissance intelligente* – “розумну могутність”, яка передбачає вміння переконати інші нації співпрацювати з вами, щоб вирішувати спільні проблеми [25]. У цьому контексті інша американська дослідниця А.-М. Слотер висловлює припущення, що в ХХІ ст. перед обличчям проблем зі здоров’ям чи потеплінням клімату на нашій планеті, жодна нація чи група націй не володіє могутністю, необхідною для відповіді глобальним проблемам [26].

Отже, контекст постіндустріального суспільства викликав трансформацію поняття “могутність”. Д. де Вільпен, міністр закордонних справ Франції у 2002–2004 рр. та прем’єр-міністр у 2005–2007 рр., говорить про справжню “революцію могутності”. Не зменшуючи значення військового

компоненту могутності (у цьому з ним згодні також М. Лефевр, П. Боніфас), він акцентує увагу на необхідності сьогодні протидіяти мобільним чи невидимим загрозам, перекидати сили держав на віддалені театри воєнних дій, боротьбу з тероризмом. Тому володіти могутністю, щоб керувати світом, замало. Сьогодні мова йде про загрозу ще більшу: вакуум могутності. Могутність не зводиться більше до ранжування людей, гармат чи заводів, чи навіть лабораторій чи нобелівських премій. Справжня могутність – те, що створює порядок і надає сенс, “вона повинна бути тим усвідомленням, яке через силу переконання, прикладу і впливу здатне надати ліки від ускладнень світу. На цих нових засадах повинна відтворитися міжнародна система” [27].

Таким чином, розвиток поняття “могутність” викликаний новими факторами, які виникли на межі століть. Аналізуючи їх, П. Боніфас звертає увагу на зміну вагомості традиційних критеріїв могутності. Стосовно військового, історично першого, критерію впливу, він робить три головні зауваги: по-перше, військовий критерій залишається таким, який визначається родовими ознаками “могутності”; по-друге, існує можливість трансформації військового впливу в економічний, військова міць залишається фактором впливу, “існування військового впливу достатнє як довід” [28]; по-третє, військовий критерій не є більше єдиним чи переважаючим критерієм впливу, тим більше, що визначення його змінилося: сила однієї армії зводиться не до кількості грудей, які вона може сьогодні виставити позаду штиків, а до якості її матеріальної частини й управління, складності технологій, які вона використовує. Отже, на перше місце як у військовій, так і в економічній сферах виходить технологічний фактор. Перш ніж продовжити логічний ланцюжок, зазначимо, що П. Боніфас говорить про значне знецінення демографічного критерію могутності, який тривалий час пов’язувався з військовим. П. Боніфас погоджується з американським дослідником Е. Тофлером, що в ХХІ ст. могутність визначається не економічними чи військовими факторами, а фактором “К” – пізнання, знання, додавання якого до влади грошей чи мускулів стало їх головною сутністю; таким чином, знання відіграє вирішальну роль у збільшенні могутності. На відміну від економічного та військового критеріїв, знання не має кордонів і є невичерпним. Е. Тофлер, крім цього, зазначає, що знання є найбільш демократичним серед джерел впливу (могутності), оскільки воно може бути в розпорядженні як багатих, так і бідних. Згідно з дослідженнями ОСДЕ (Організації економічного співробітництва та розвитку) суспільства знань будуть домінувати у ХХІ ст. [29]. Отже, вирішальними критеріями могутності стають освіта та виховання.

Серед сучасних критеріїв могутності, що їх аналізує П. Боніфас, поряд з освітою та вихованням виділяються критерії національної згуртованості,

головування права, інформаційні засоби впливу (інформація, відображення (сприйняття), засоби зв'язку). Серед них відносно найновішим у визначенні могутності є критерій відображення (сприйняття) як здатність сприйняття однієї держави іншою [30].

Велика різноманітність критеріїв ускладнює визначення поняття "могутність", проведення класифікації та вимірювання різних його показників, визначення ступеню їхньої ваги чи індексу могутності. Революція та еволюція критеріїв могутності, на думку П. Боніфаса, є результатом збільшення взаємозалежності і кінцем білатеральних відносин на міжнародній арені. Могутність складається сьогодні з реальних феноменів, таких, як економіка, культурна стратегія, управління засобами комунікації, а також із здатності грати на багатосторонньому фоні і безперервно прилаштовуватися до нової світової геометрії. Багатосторонність надає могутності непомітність, оскільки держави мають вести переговори весь час з усіма, робити взаємні поступки, ранжувати і відображати справи за їх пріоритетністю залежно від забезпечення підтримки партнерів; багатосторонність передбачає дотримання головного правила: ніколи не доводити свою перевагу до кінця, оскільки протилежне породжуватиме бажання реваншу [31]. Отже, в умовах багатосторонності зростає роль міждержавних об'єднань та регіональних чинників, на що також звертають увагу Ф. Моро Дефарж [32], Д. де Вільпен [33].

В умовах вибору орієнтації на багатосторонність та діалог цивілізацій у центр уваги потрапляють відносини між могутністю і правом, підкреслюють М. Лефевр [34] та Д. де Вільпен [35]. Зокрема останній проголошує головні принципи, якими повинна надихатися майбутня світова система, серед яких провідна роль належить принципу демократичної вимогливості. Його складовими виступають участь, законність, справедливість (правосуддя).

Участь (співучасть) передбачає необхідність унікального внеску кожного суб'єкта міжнародних відносин у створення миру та стабільності у взаємозалежному світі. У сучасному світі глобальне панування ризикує зазнати асиметричних загроз, надлишок могутності роз'їдає панування. Відповіддю на цю загрозу дестабілізації світової системи є співучасть в організації безпеки, поділ солідарності, поділ культури. Світ має необхідність у полюсах стабільності, самобутності і відповідальності [36].

Законність передбачає трансформацію сили в право. У цьому контексті йдеться про підпорядкування військової складової могутності праву (а саме, жодна воєнна акція не може бути проведена без рішення ради Безпеки ООН) [37].

Могутність має підкріплюватися ідеалами братерства, носієм вимог якого є демократія. Вона надає сенс силі і забезпечує згуртованість суспільства. Історичний європейський спадок – ідеал соціальної

демократії – у поєднанні з американським ідеалом демократії свободи створює спільне благо західного світу. Цей ідеал пасує також міжнародній спільноті, яку слід організувати [38].

Подаючи класифікацію держав за ступенем могутності, П. Боніфас відштовхується від терміну “геополітична діюча особа першого плану”, запропонованого З. Бжезинським у книзі “Велика шахівниця” [39]: так він позначає держави, наділені здатністю і національною волею, достатніми для демонстрації їх могутності і впливу за межами їх домовленостей. Відповідно до цього П. Боніфас ідентифікує принаймні п’ять геополітичних опор на новій геополітичній карті Євразії: Франція, Німеччина, Росія, Китай та Індія.

Однак більш ефективним досліднику видається поділ держав на *наддержави*, які можуть здійснювати вплив на розгляд сукупності проблем світової ваги; *великі держави*, які можуть відігравати роль за межами їхньої регіональної сфери і мають значний вплив на деякі проблеми світової політики; *регіональні держави* [40].

Ю. Ведрін, міністр закордонних справ Франції у 1997–2002 рр., використовує термін “американська гіпердержава” стосовно США, який підкреслює відмінність останніх від наддержави (занадто воєнізованої) та великої держави (занадто класичної); Франція ж зараховується ним до категорії “держав світового впливу”, які не володіють усіма елементами могутності, але тим не менше, здійснюють, прямо чи опосередковано, вплив на світову діяльність. Ю. Ведрін подає перелік держав цієї категорії, серед яких, поряд із Францією, називає Німеччину, Великобританію, Росію, Китай, Японію та Індію. За межами цієї групи – 20-30 держав більш обмеженого впливу, і, нарешті, держави, які не можуть розглядатися як впливові, оскільки вони не можуть чинити прямого й активного тиску на процес прийняття рішень [41].

XXI ст. також перенесло питання могутності з реального світу в світ інформаційний. Світовий саміт за інформаційне суспільство, який відбувся в листопаді 2005 р. в Тунісі, зазначив, що відсутність мережі Інтернет (яку ООН кваліфікувала як “світовий інформаційний ресурс”), “інформаційна тріщина”, ставить у несприятливе становище країни, позбавлені цього ресурсу, так само, як відсутність багатств чи транспортної інфраструктури [42].

П. де Ля Кост, характеризуючи поняття інтероперабельності (*інтероперабельність* – обмін даними між різними, гетерогенними, інформаційними системами), зауважив, що воно не є нейтральним, інтероперабельність не є чистим продуктом технологічної революції. Вона здійснюється відповідно до певних силових відносин, так само, як у класичному політичному й економічному світі. Краще розуміння інформаційного суспільства, суспільства в мережі, дає теорія цифрового

суверенітету, зміст якої полягає в такому: кожна структура має цифровий суверенітет коли вона приходить до створення інтероперабельної взаємодії між підструктурами, із яких вона складається, і уникає небажаної взаємодії зі структурами, від яких вона залежить. Першим політичним наслідком інтероперабельності є посилення (чи послаблення) сучасних держав [43].

Узагальнюючи викладене, можна зробити такі висновки. Французька політична думка к. ХХ – поч. ХХІ ст. дає скориговане новими реаліями визначення поняття “могутність” як здатність контролювати правила гри в одній чи кількох ключових галузях світового змагання. Як у визначенні поняття “могутність” та його нюансів, так і у визначенні та характеристиці критеріїв могутності, засобів її реалізації у сучасних геополітичних умовах, французькі дослідники багато в чому йдуть за своїми зарубіжними, здебільшого американськими, колегами. Більш самостійними здаються міркування стосовно відносин між могутністю та правом, які формулюються поняттям “демократичної вимогливості”. Характерним для французьких науковців та політичних діячів є акцентування тих критеріїв могутності, які, на їх думку, відіграють провідну роль у сучасному постіндустріальному світі, серед них: 1) демократизація міжнародного життя; 2) множинність на міжнародній арені конкуруючих структур, а отже зростання ролі міждержавних об'єднань (тому важливим інструментом реалізації могутності стає багатостороннє співробітництво на світовій арені); 3) зростання ролі регіональних чинників; 4) пріоритетність знань, а отже виховання й освіти; 5) національна згуртованість; 6) управління інформацією та інформаційними мережами; 7) відображення (сприйняття).

Французьке бачення поняття “могутність” великою мірою залежить від зміни статусу Франції на світовій арені. У сучасних умовах збереження французької міжнародної могутності спирається на багатосторонню дипломатію, інтеграцію (регіоналізацію) та заклик до поваги міжнародного права. Поняттю “могутність” належить важливе місце в сучасних дослідженнях, покликаних обґрунтувати активність Франції з побудови нової системи міжнародних відносин, де б вона посідала гідне місце.

Використана література:

1. *Clerc J.-B., Minder P.* Raymond Aron [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://www.tacite.ch/doc/Histoire%20\(site\)/Ressources/Exercices/20%20siecle%20I/6NotionPuissanceAron.pdf](http://www.tacite.ch/doc/Histoire%20(site)/Ressources/Exercices/20%20siecle%20I/6NotionPuissanceAron.pdf)
2. *Le Luyer M., Houzelot M.-E.* La notion de puissance : définition et usage selon Raymond Aron [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://perso.wanadoo.fr/mathilde.le.luyer/\(06.06.03\)de l'ouvrage Paix et guerre entre les nations](http://perso.wanadoo.fr/mathilde.le.luyer/(06.06.03)de%20l'ouvrage%20Paix%20et%20guerre%20entre%20les%20nations)
3. *Malis C.* Raymond Aron et le concept de puissance [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.stratisc.org/act/Malis_POWEII.html
4. *Тюлин И. Г.* Внешнеполитическая мысль современной Франции [Текст]/И.Г. Тюлин. – М. : Международные отношения, 1988. – 184.

5. *Обичкина Е. О.* Глобалистика и футурология. Внешнеполитическое могущество во французской теории международных отношений [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.ecsocman.edu.ru/data/2011/01/12/1214867227/Obichkona.pdf>
6. *Moreau Defarge Ph.* La France, province de l'Union européenne ? [Texte]/ Ph. Moreau Defarge//Politique étrangère. – 1996. – №1. – P. 37 – 48.
7. *Moreau Defarge Ph.* Les grands concepts de la politique internationale [Texte]/ Ph. Moreau Defarge. – Hachette, Paris, 1995. – 158 p.
8. *Boniface P.* La France est-elle encore une grande puissance ? [Texte]/ P. Boniface. – Paris : Presses de Sciences Po, 1998. – 141 p.
9. *Lefevre M.* Un programme géopolitique pour l'Europe élargie [Texte]/M. Lefevre//Politique étrangère. – 2003. – №3 – 4. – P. 715 – 729.
10. *De Villepin D.* Un autre monde [Texte] / D. de Villepin. – Edition de L'Herne, 2003. – 671 p.
11. *Жискара д'Эстен В.* Французы: Размышления о судьбе народа: Пер. с фр. [Текст]/В. Жискара д'Эстен. – М. : Ладомир, 2004. – 248 с.
12. *Le Luyet M., Houzelot M.-E.* La notion de puissance : définition et usage selon Raymond Aron...
13. Цит. за: *Malis C.* Raymond Aron et le concept de puissance...
14. *Le Luyet M., Houzelot M.-E.* La notion de puissance : définition et usage selon Raymond Aron...
15. *Colar D.* Une intervention sur la “notion de puissance dans les relations internationales depuis le milieu du XIX siècle” [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://artic.ac-besancon.fr/lp_lettres/publicad/itineraire/itineraire2//puissancegpedetravail9899.pdf
16. *Clerc J.-B., Minder P.* Raymond Aron...
17. *Colar D.* Une intervention sur la “notion de puissance...
18. *Malis C.* Raymond Aron et le concept de puissance...
19. *Жискара д'Эстен В.* Французы: Размышления о судьбе народа... – С. 17.
20. *Boniface P.* La France... – P. 29 – 30.
21. Ibid. – P. 38.
22. *Moreau Defarge Ph.* Les grands concepts... – P. 122-125.
23. *Boniface P.* La France... – P. 38.
24. *Cooper R., Nye J., Slaughter A.-M.* Qu'est-ce que la puissance aujourd'hui ? Débat animé par P. Lévi [Texte]/ R. Cooper, J. Nye, A.-M. Slaughter//L'Europe et la puissance. – P., 2008. – P. 87.
25. Ibid. – P. 87 – 88.
26. Ibid. – P. 87.
27. *De Villepin D.* Un autre monde... – P. 453 – 455.
28. *Boniface P.* La France... – P. 32.
29. Ibid. – P. 35.
30. Ibid. – P. 36-38.
31. Ibid. – P. 36-42.
32. *Moreau Defarge Ph.* La France... – P. 40, 47.
33. *De Villepin D.* Un autre monde... – P. 455 – 456.
34. *Lefevre M.* Un programme géopolitique... – P. 726.
35. *De Villepin D.* Un autre monde... – P. 456 – 457.
36. Ibid. – P. 457-458.
37. Ibid. – P. 458-459.
38. Ibid. – P. 459-460.
39. *Boniface P.* La France... – P. 59-60.
40. Ibid. – P. 60.
41. Ibid. – P. 60-61.
42. *De La Coste P.* La gouvernance internationale de l'Internet [Texte]/P. de La Coste //Politique étrangère. – 2006. – № 3. – P. 508.
43. Ibid. – P. 509-510.

ХАЛЕЦКАЯ Л. П. *Эволюция понятия “могущество” в политической мысли Франции конца XX – начала XXI столетия.*

В статье анализируются содержание понятия “могущество” в политической мысли Франции конца XX – нач. XXI ст., критерии и средства реализации могущества государств в современных геополитических условиях.

Ключевые слова: *многополюсный мир, “могущество”, типология критериев могущества, “могущество силы”, “могущество влияния”, “разумное могущество”. “революция могущества”, демократическая требовательность.*

HALETSKA L. *Evolution of the term “power” in the political thought of France at the end of 20 – beginning of the 21 century*

The article examines the meaning of concept “power” inside the political idea of France in the end of XX at the beginning of XXI century, criteria and means of realization of power in modern geopolitical conditions.

Key words: *diversitive world, “power”, criteria of power, “hard power”, “soft power”, “smart power”, “revolution of power”, democratic insistence.*

Черкасов О. В.

**ФДБОУ ВПО “Державний морський університет імені Ф. Ф. Ушакова”
Кримська філія (м. Севастополь)**

ДО ПИТАННЯ ПРО ЗАПОЧАТКУВАННЯ ВИВЧЕННЯ ПАЛЕОЛІТУ КРИМУ: НАУКОВА СПАДЩИНА К. С. МЕРЕЖКОВСЬКОГО

*Костянтин Сергійович Мережковський
прожив життя повне протиріч, висловив ідеї,
що не були прийняті його сучасниками й забуті майже на сто років...
Він був людиною прориву: і в науці, і у філософії, і у моралі.*

М. М. Золотонос

*...за короткий строк (К. С. Мережковським) було зроблено стільки,
скільки інші археологи не зробили протягом усього життя.
Ним відкриті палеоліт Криму та Північного Причорномор'я загалом,
перші ранньопалеолітичні та перші печерні стоянки у країні...*

О. О. Формозов

*У статті подається огляд та систематизація наукової спадщини К. С. Мережковського.
Акцентовано увагу на внеску вченого у розвиток вітчизняної історії первісного суспільства та
первісної археології.*

Ключові слова: *вітчизняна історіографія, історичний пам'ятник, історія первісного
суспільства в Україні, методика археологічного дослідження.*

Археологічні пам'ятники первісної історії Криму становлять важливе наукове значення, засвідчують про найдревніший період антропогенезу на території України, у контексті якого тривав складний синтез та взаємодія варіативних етнічних, соціокультурних та релігійних явищ і традицій. Проте послідовне систематичне вивчення первісної епохи внаслідок низки соціокультурних причин розпочалося лише наприкінці XIX ст. Цей процес мав не так інституціональний, як персоніфікований характер і був